

Etnografske i folklorne interpretacije fenomena nakita i njegova inventara nastoje istražiti i objasniti složenost i slojevitost toga kulturološkog dragulja u riznici hrvatskoga tradicijskog stvaralaštva i kićenja.

Multidisciplinarnе metode istraživanja se temelje na dostupnim izvorima: stručnoj literaturi i raznovrsnoj pisanoj arhivskoj građi (notarski i sudski zapisi, oporuke, darovnice, biskupske vizitacije), na umjetničkoj baštini (slikarstvo, kiparstvo i srodna primijenjena umjetnost – fotografija...) i, dakako, na artefaktima koji su nam do danas ostali sačuvani u muzejskim zbirkama, crkvenim riznicama (zavjetni darovi) ili privatnom obiteljsko/osobnom vlasništvu. Na tim temeljima analiziramo i datiramo hrvatsko tradicijsko nasljeđe nakita u razdoblje od 18. do kraja 20. stoljeća.

Narodni nakit, to manje-više trajno kulturno dobro izuzetnih vrijednosti, opstoji pod okriljem vila Suđenica. Sukladno njihovom naumu, nakit se stječe nasljeđivanjem, darovanjem, vlastitom izradbom ili kupnjom. Svaki od navedenih načina javlja se u brojnim varijacijama različitih povijesno-društvenih i intimnih okolnosti i prigoda. Ustaljeni obrazac nasljeđivanja („s koljena na koljeno“) i/ili darovanja nakita (u posebnim prigodama osobnog životnog ciklusa, u okvirima običajno-obrednih, godišnjih ili vjerskih svetkovina) sučeljeni su modelu posjedovanja koji je ostvaren osobnom izradbom nakita ili njegovom kupnjom/razmjenom.

Za gradbene elemente tradicijskog nakita signifikantan je vremenski odmak od (pro)mijena političko-povijesnih datosti, mode umjetničkih stilskih perioda, osebujan likovno-estetski ukus i kolorit i, dakako, materijalna pozicija obitelji. Neosporan je u tome utjecaj duhovnih vrijednosti, vjerovanja i vjerske pripadnosti, osviještenost zavičajno-nacionalne kulture i nadasve, svakom kreativnom biću imanentna potreba da se predstavi, iskaže i potvrdi u cjelokupnosti vlastitog trajanja, da se identificira unutar zajednice.

Na razini etnografskih spoznaja i interpretativno-prezentacijskih odrednica, hrvatska folklorna baština nakita korespondira s atribucijama etnografskih areala (panonski, dinarski i jadranski) odnosno s regijskim i zavičajnim kulturološkim standardima. Odatle izvire sve tipološko bogatstvo vrsta nakita, primijenjene tehnike izradbe, različitost tvorbenih materijala, raskošna kreativnost konačnog oblikovanja, senzibilitet simboličkih konotacija, suptilnost magijsko-apatropejskih sadržaja. Suvremeni pristup pučkom tradicijskom nakitu usmjeren je na njegovu dekorativnu funkciju pred kojom se povlače brojne druge značajke i pokazatelji: dobnog i društvenog vrstanja, socijalnog, trgovačkog, ekonomskog, vjerskog, zavičajnog i nacionalnog određenja, estetskog ukusa, suvenirskog biljega, komunikacijskih moći i jedinstvenosti vizualne poruke. Nakit je svojevrsno narodno pismo čija su slova ispisale vješte i skrbne ruke nama danas neznanih imena...

Korpus narodnog nakita zadan je specifičnim elementima apliciranim u idejni i tehničko-tehnološki proces izvedbe i krajnjeg oblikovanja. Čelno značenje i ulogu u tom smislu određuju dvije temeljne kategorije: materijal i tehnika. Nebrojene varijacije njihovog uzajamnog prožimanja ili kreativne samotnosti iznjedrile su unikatnu dimenziju kombinacija što se jasno očituje u sastavnicama (i razdjelnicama!) cjeline. Materijal za izradbu nakita kreće se u rasponu od papirnatog i voštanog cvijeća, preko staklenog i koraljnog nizanog zrnja, staklene paste, morskog bisera i sedefa do plemenitog i skupocjenog kamena – minerala – kristala (riječni kamen, granat, karneol ili *mesni kamen*, raznobojni cirkon, dijamant). Najzastupljenija kovina je srebro različite finoće, jeftinije kovine i njihove legure (mjed, olovo, cink) i zlato (osobito omiljeno u formi vrijednosne kovanice – *dukati*, *cekini* ili u manifestaciji lima znanog kao *suho zlato*, odnosno kao sredstvo pozlate).

Tradicijski nakit oblikovan je u dva izvedbena sloga. Jedan se odnosi na drevne tehnike zlatarske struke i kovinarskih umijeća srebrenara: lijevanje, kalup, kovanje, proboj, filigran, granulacija. Pripada djelatnosti specijaliziranih radionica i manufakturnoj produkciji nakita. Drugi slog je vezan za samoukog amatera/autora nakita ostvaren imaginacijom obrazovno „neuke“ seljanke ili omanjom grupom proizvođača kitničarske robe. Specifikum njihove vještine i umijeća ogleda se u nizanju staklenog zrnja na konjsku strunu ili domaću pređu od kojih su pletene raznolike mrežaste forme začudne ljepote – bajkoviti *kraluši*, *grlinčeki*, *struke*...

Sukladno mjestu nošenja i kićenju pojedinih dijelova tijela, pučko nakitno nasljeđe odredilo je i svoje posebno vrstanje. Svaku vrstu nakita, neovisno o lokacijskoj atribuciji, reprezentira određena skupina dekorativnih predmeta. Kao ilustracija tomu izdvajaju se, između ostalog, slijedeći primjeri:

- nakit za glavu, odnosno kosu, oglavlje i ušne resice djevojke i žene - *špioda, trepetljika, počelica, sljepoočničarke, naušnice/minduše/rećine*
- vratni nakit, tip ogrlice - *đund, klaruš, dukati/cvancige/škude, perišan/vinac, peružine, kolarin/kadena*
- prsni nakit: tip spone/broša, privjeska, puceta - *igla, puntapet, moćnik*
- nakit za ruke (prsti, zapešće): prsten – *vera, biša/zmijar, krastavčar, pločaš, pečatnjak, stolovati prsten; narukve/šticle.*

Već i samo nazivlje pojedinih predmeta kojim se hrvatsko pučanstvo kitilo do polovice 20. stoljeća svjedoči za vitalnost baštinjenih nakitnih sadržaja i značenja, za kulturološke interakcije, za ljupkost i jasnoću zavičajne i nacionalne pripadnosti. Istodobno, ili prvenstveno, to je nazivlje, u pojmovnom i govornom smislu, dostojni branitelj, čuvar i vrlo predstavljatelj, promicatelj našega narodnog, materinskog jezičnog nasljeđa i sadašnjega svekolikog izričaja u svjetskoj zajednici.

Na ovaj ili onaj način, nakit je uvijek u dosluhu s vremenom, vitalno spregnut s usudom pojedinca i narodnih pokoljenja. Njegovi žilavi korijeni sežu u osvite civilizacija, hrane moćno deblo suživota nacionalnih kultura, buja u razgranatoj krošnji kreativnog stvaralaštva, plove ožiljem lisnate krune umjetničkog autorskog rukopisa i otiska. Krajnji rezultat te i takve interakcije današnjih dizajnera nakita i baštinjenog inventara pučkog nakita odražava se u kulturnom i nacionalnom dostojanstvu.

Ivanka Ivkanec